

VZPOSTAVLJANJE LOKALNOSTI IN LASTNINE V DHËRMIJU/ DRIMADESU, JUŽNA ALBANIJA¹

Nataša GREGORIČ BON²

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Vzpostavljanje lokalnosti in lastnine v Dhërmiju/Drimadesu, južna Albanija

Avtorica v prispevku raziskuje pomene »ukoreninjenosti« ali lokalnosti v južnoalbanski vasi Dhërmí (uradno albansko ime) oziroma Drimades (lokalno grško ime) in se sprašuje o razmerju med lokalnostjo ter zemljo in lastnino. S sodobnimi procesi privatizacije, ki pogosto povzročajo zemljiške spore, pa so začele na lokalnost vplivati individualne zahteve po zemljiški lastnini. V članku opiše in pojasni, kako se vaščani, ki nenehno potujejo in se selijo, odzivajo in kako upravljajo in ustvarjajo lokalnost in pripadnost ter si na ta način zagotavljajo zemljiško lastnino, in obratno. Avtorica se na podlagi štirinajstmesečnega antropološkega terenskega dela v omenjeni vasi osredotoča na domačine, povratnike in lastnike turističnih storitev na vaški obali ter izseljence, ki se vsako leto v poletnih mesecih vrnejo v vas. Predpostavlja, da ko domačini in povratniki razvijajo občutke lokalnosti in pripadnosti, nenehno rekonstruirajo in utrjujejo vezi z zemljo in lastnino, vzpostavljajo nadzor nad delom, produkti in dohodki, določajo prevlado nad zemljo ter ustvarjajo pomen lastnine.

KLJUČNE BESEDE: migracije, povratne migracije, lokalnost, lastništvo, zemljiška lastnina, postkomunizem, južna Albanija

ABSTRACT

Constructing locality and property in Dhërmi/Drimades, southern Albania

The paper concentrates on the meaning of "rootedness" or locality in one of the southern Albanian villages, Dhërmi (official, Albanian name) or Drimades (local, Greek name) and question its relatedness to land and property. Nowadays with the process of privatisation which often involves land conflicts the meaning of locality is becoming conditioned with individual claims for land ownership. The paper illustrates how the villagers who are "on the move" negotiate, manage and contest their locality through which they seek to ensure their ownership and property and vice versa. Based on the fourteen months of fieldwork in the mentioned village I particularly focus on the returnees who own the tourist facilities on the village's coastal plain and the emigrants who continue to regularly return to their natal village Dhërmi/Drimades. I argue that when expressing their feelings of locality and belong-

¹ Članek je nastal v sklopu podoktorskega projekta »Evropeizacija in pojav 'novih' regionalizmov na 'obrobjih' Evrope: Primer Himarë/Himare v južni Albaniji«; CRP projekta – Znanje za varnost in mir, »Vpliv med-etničnih in med-verskih odnosov na mir in stabilnost zahodnega Balkana«; in mednarodnega projekta COST IS0803 »Preurejanje evropskih vzhodnih meja: raziskovalna mreža socialnih, moralnih in materialnih premestitev vzhodnoevropskih periferij«.

² Znanstvena sodelavka na Inštitutu za antropološke in prostorske študije na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, email: ngregoric@zrc-sazu.si.

ing, people continuously reconstruct their past in order to reassure their present, reconstitute and corroborate their ties to the land, create order to control their own labour, products and income and negotiate their sense of mastery.

KEY WORDS: migrations, return migrations, locality, property, land tenure, postcommunism, southern Albania

UVOD

Peter Geschiere v delu *Nevarnosti pripadnosti: avtohtonost, državljanstvo in izključevanje v Afriki in Evropi*³ razpravlja o »'vrnitvi lokalnega' v svetu, ki verjame, da postaja globalen« (2009: 1), in raziskuje pomene lokalnosti oz. *avtohtonosti*. Omenjena termina, ki sta sinonima opredelitve izvora »iz zemlje«, sta v sodobnem svetu migracij in naraščajoče mobilnosti posameznikov vse pomembnejša. Geschiere umesti in razloži pomen lokalnosti oz. *avtohtonosti* v kamerunskem in nizozemskem kontekstu ter predlaga, da kljub raznolikim zgodovinskim ozadjem pomen tega koncepta nakazuje »primarnost ukoreninjenosti« in vključenost v svet, ki ga oblikujejo migracije (Geschiere 2009: 38).

Pričujoči prispevek je osredotočen na pomene »ukoreninjenosti« ali lokalnosti v južnoalbanski vasi Dhërmi (uradno albansko ime) oziroma Drimades (lokalno grško ime); avtorica se v njem sprašuje o razmerju med lokalnostjo ter zemljo in lastnino. Prebivalci, ki menijo, da »izvirajo« iz vasi, se imajo pogosto za domačine ali *horiani* (v lokalnem grškem narečju) ali *vëndasit* (v južnoalbanskem narečju),⁴ kar pomeni, da prihajajo »iz kraja« ali z določene »lokacije« (*»apo ton topos«/»nga vëndi«*). Omenjeni indikativ opredeljuje njihovo »ukoreninjenost« v kraj ali na lokacijo pod pogoji, da posameznik »izviraj« iz Dhërmija/Drimadesa ali druge vasi v občini Himarë/Himara, govori lokalno grško narečje in je pripadnik grške pravoslavne vere. Lokalnost se ob sodobnih procesih privatizacije, ki pogosto povzročajo zemljiške spore, navezuje na zahteve vaščanov po zemljiški lastnini. Lokalni prebivalci se sami opredeljujejo kot domačini, v nasprotju s tujci oz. priseljenci iz drugih krajev Albanije, ki so se v vas priselili v času komunizma ali po njegovem propadu. Priseljenci pa se pogosto opredeljujejo z imenom kraja, od koder prihajajo (Gregorič Bon 2008a: 57–63). Tisti, ki so se v vas priselili v obdobju komunizma, živijo v starih hišah, odkupljenih od vaščanov, ali pa v novozgrajenih hišah, postavljenih na zemlji, ki jim jo je oblast vrnila v skladu z Zakonom o zemljiščih št. 7501 (gl. Gregorič Bon 2008a: Priloga 3, 220–227). Tisti, ki so se v vas priselili po razpadu komunističnega režima, pa običajno živijo v najetih hišah v lasti vaščanov in so le redko lastniki zemlje. Priseljenci so v nasprotju z domačini, ki so pravoslavci, bodisi muslimani bodisi ateisti.

Po sprejemu Zakona o zemljiščih leta 1991 so v vasi nastali številni zemljiški spori in nesoglasja, ki so vplivali na reorganizacijo družbenih odnosov, pomen zemlje in lastnine ter procese identifikacije. Vaščani, ki nenehno potujejo in se selijo, ob tem upravljajo

³ The Perils Of Belonging: Autochthony, Citizenship, and Exclusion in Africa and Europe.

⁴ Dvojezične besede v poševnem tisku so zapisane v lokalnem grškem in albanskem jeziku.

in ustvarjajo lokalnost in pripadnost in se odzivajo nanju ter si tako skušajo zagotoviti zemljiško lastnino, in obratno. Na podlagi štirinajstmesečnega antropološkega terenskega dela v omenjeni vasi, ki sem ga opravila med letoma 2004 in 2005 ter v letu 2008, se v pričujoči analizi osredotočam na povratnike in lastnike turističnih objektov na vaški obali ter izseljence, ki se vsako leto v poletnih mesecih (med majem in septembrom) vrnejo v vas Dhërmi/Drimades. Ko povratniki in domačini vzpostavljajo svojo lokalnost in pripadnost, s tem nenehno rekonstruirajo in utrjujejo vezi z zemljo in lastnino, vzpostavljajo nadzor nad delom, produkti in dohodki, kakor tudi občutek prevlade nad zemljo in njenim obvladovanjem, s tem pa ustvarjajo tudi pomen lastnine.

DHËRMI/DRIMADES

Dhërmi/Drimades je ena od sedmih vasi občine Himarë/Himara. Peščena plaža, ki se razteza vzdolž vasi, je skupaj z drugimi plažami občine Himarë/Himara in sosednjih vasi Vuno ter Qeparo eno od glavnih turističnih središč v Albaniji. Ob denarju, ki ga vaščanom pošiljajo njihovi otroci, izseljeni v Grčijo, in pokojninah, ki jih nekateri lokalni prebivalci prejema v skladu s pravili grške Kmetijske zavarovalne agencije OGA, je v vasi turizem glavni vir prihodkov.

Dvojezični (grško in albansko govoreči) prebivalci Himarë/Himare v albanski zakonodaji niso opredeljeni kot del grške manjšine, v nasprotju s prebivalci vasi in krajev v južni Albaniji (Gjirokastra, Saranda in Delvina). V grškem političnem in javnem diskurzu pa so prebivalci Himarë/Himare »omogheneis« (sorodni ali sonarodni) Grki, ki živijo v Albaniji. Status »sorojakov« jim daje pravico do Posebnih izkaznic sonarodnosti, ki jim omogočajo neomejeno prehajanje albansko-grških in drugih schengenskih meja, ki so zaradi množičnih migracij in dolgotrajnih postopkov pridobivanja vize za preostale prebivalce Albanije težko prehodne. Status sonarodnosti jim daje tudi pravico do pokojninskih prejemkov v Grčiji ter do socialnega in zdravstvenega zavarovanja.⁵

Po razpadu komunističnega režima leta 1990 in z liberalizacijo trga in drugimi ekonomskimi, socialnimi in političnimi spremembami so se začela množična preseljevanja po državi. Še posebno opazna so bila v Dhërmiju/Drimadesu in drugih vaseh občine Himarë/Himara, od koder se je večina prebivalcev izselila v Grčijo. Tako v vasi danes živi pretežno starejše prebivalstvo (rojeno pred letom 1950) in nekaj mlajših družin. Zaradi denacionalizacije zemlje v zadnjih nekaj letih v vasi živi tudi vse večje število povratnikov, ki so se po razpadu komunističnega režima izselili v Grčijo. Nekateri lokalni prebivalci so v vasi prebivali le nekaj let, saj so se že v najstniških letih še v obdobju komunizma z namenom izobraževanja izselili v večja mesta širom Albanije. Danes se vračajo v vas, kjer s prihranki in pokojninskimi prejemki iz Grčije obnavljajo stare hiše ali pa gradijo

⁵ Razen dvojnega državljanstva, ki ga Republika Albanija priznava od leta 2006, jim albanska politika ne namenja posebnih pravic, ki jih imajo na primer drugi pripadniki majšin v Albaniji. To so na primer pravice do javne rabe grškega jezika, dvojezične šole in javni napisi, ipd.

nove, na obali pa gradijo turistične objekte. Vse našete spremembe povzročajo številne zemljiške spore in družbene razlike, na katerih povratniki rekonstruirajo svojo lokalnost in pripadnost.

»BIVANJE-V-POTOVANJU«

James Clifford v odmevnem delu *Poti* (1997) piše, da današnji svet mobilnosti in preseljevanj ni več povezan z »lokalnim temeljem kolektivnega življenja«, ko je bilo potovanje sekundarnega pomena (Clifford 1997: 3). V 20. stoletju je potovanje postalo bolj pravilo kot izjema in zato lahko govorimo o »bivanju-v-potovanju« (Clifford 1997: 2).

Prebivalci Himarë/Himare so se v preteklih stoletjih zaradi precejšnje erozivnosti terena, pomanjkanja rodovitne zemlje, ekonomskih, družbenih in političnih sprememb preseljevali po vsem območju današnje južne Albanije in Grčije (Winnifrith 2002; Gregorič Bon 2008a: 29). Potovanja in selitve po eni strani prinašajo številne povezave med ljudmi in kraji, po drugi strani pa, kadar so nasledek upravnih (npr. v obdobju osmanske uprave) ali političnih delitev (vzpostavitev nacionalnih držav) ljudi in kraje tudi ločujejo. V obdobju komunizma, ko je bila albanska državna meja zaprta, so se tovrstna preseljevanja ustavila. Totalitarni režim Enverja Hoxhe je prepovedal prečkanje državnih meja, hkrati pa tudi omejil selitve znotraj države (gl. Gregorič Bon 2008a: 51 op. 18) in uvedel druge radikalne spremembe (kot na primer zemljiško reformo in nacionalizacijo zemlje). Po razpadu komunističnega režima so se začela množična izseljevanja v Italijo in Grčijo (Mai in Schwandner-Sievers 2003; King in Vullnetari 2003; Vullnetari 2007: 14), sčasoma pa tudi v ZDA in druge evropske države. Če parafraziram Clifforda (1997), so premiki in selitve v postkomunistični Albaniji postali pravilo in ne le izjema. To še posebno velja za Dhërmi/Drimades, kjer povratniki, ki so se v zadnjih petih letih iz Grčije po upokojitvi vrnili v rojstno vas, s pogostimi potovanji v Grčijo ohranjajo vezi z otroki in vnuki, ki so ostali tam. Skoraj vsako leto, še posebno tedaj, ko obiščejo zdravnika ali pa prevzamejo grške pokojnine, vsaj nekaj tednov preživijo s svojimi otroki in z njihovimi družinami. Nekateri domačini so zaradi pogostosti potovanj v Atene v zadnjih nekaj letih ustanovili avtobusna podjetja, ki med Himarë/Himaro in Atenami trikrat tedensko prevažajo potnike v zimskem ter vsak dan v poletnem času. Ob kopenskem prometu v poletnih mesecih obstaja tudi pomorska povezava s hitrim čolnom, ki vozi med Krfom in Himarë/Himaro. Poleg fizičnih stikov (obiskov) domačini vzdržujejo stike s svojimi otroki v izseljenstvu tudi s telefoniranjem preko grškega mobilnega operaterja, katerega signal zaradi bližine Grčije lahko lovijo.

Številni domačini zaradi stalnih stikov in preseljevanj, ki so območji današnje južne Albanije in Severnega Epira v Grčiji povezovali tako pred razpadom komunističnega režima kot po njem, v vsakdanjem pogovoru čezmejni prehod imenujejo kar »cesta« (ali *to dromo* v lokalnem grškem narečju), saj povezuje vas in občino z Grčijo in nenazadnje z »Evropo«. Čeprav številni vaščani le redko potujejo v druge države Evropske unije, radi omenjajo možnost »prostega« prehajanja meja znotraj Evropske unije. Omenjeni privilegij

domačine ločuje od drugih prebivalcev Albanije, ki morajo skozi dolgotrajne postopke za pridobitev vize. Neovirana potovanja in možnost prehajanja evropskih schengenskih meja domačinom omogočajo konstrukcijo družbenih in prostorskih razmejevanj.

Številni starejši povratniki in domačini se pogosto spominjajo tudi potovanj svojih prednikov, ki so potovali čez hribe in morja (Gregorič Bon 2008a: 7–27). Medtem ko pripovedovalci s spomini na prekomorska potovanja povezujejo vas in njeno okolico z Grčijo in Italijo, s civilizacijo, z ekonomskim razvojem in s splošno dobrobitjo, jih spomini na potovanja čez hribe povezujejo z Albanijo, revščino in nerazvitostjo (gl. 2008a: 15–20).

Domačini in povratniki s pogostimi potovanji in selitvami v Grčijo in nazaj doživljajo »bivanje«, ki je konceptualno blizu Cliffordovemu pomenu »bivanja-v-potovanju«. Ko se vaščani opredeljujejo kot »lokalci«, poudarjajo, da so »iz kraja«, pripovedujejo zgodbe o nekdanjih potovanjih in selitvah (2008a: 15–22) ter nenazadnje »prosto« prečkajo albansko-grško in schengensko mejo (Gregorič Bon 2008b: 83–105). Njihova vas in občina nista zaprti, ampak sta kot pot oz. itinerarij ali kot bi dejal Clifford, sta »niz prehodov in prevodov« (1997: 11). Po besedah Pnine Werbner (1999: 17) vračanja izseljencev in potovanja domačinov v Grčijo vzdržujejo transnacionalne poti, po katerih potujejo ljudje, ideje in dobrine.

V nasprotju z Appaduraiom (1996), ki lokalnost definira izrazito relacijsko in kontekstualno in ne prostorsko, trdim, da je prostorskost v Dhërmiju/Drimadesu konstitutivni in konstituirajoči dejavnik lokalnosti. Opredeljevanja lokalnosti temeljijo na občutkih posameznikov, da so »ukoreninjeni« v kraj, zemljo in zemljiško lastnino. S konstrukcijo pomenov lokalnosti in zemljiške lastnine se vzpostavlja pomen kraja, ki ni opredeljen kot zaprta kategorija, temveč kot proces nenehne po-stajanja. V konceptiji kraja se opiram na de Certeauja (1988: 117), ki opredeljuje kraj kot »trenutno konfiguracijo pozicij«, ki jo vzpostavlja sistem znakov. Pomen kraja ni statičen in fiksen, ampak se nenehno spreminja. Kot trdi de Certeau, pomen kraja ni sinonimen zemljevidu, temveč potovanju (1988: 112). Lokalnost pojmem kot proces oz. potovanje in ne kot statično točko, saj pomen vpliva na pripadnost nizu raznolikih lokacij in/ali krajev, ki so vselej kontekstualizirani. Kot sledi v nadaljevanju članka, se pomeni lokacije, kraja ali zemljišča in nenazadnje lokalnosti stalno spreminjajo, saj jim posamezniki nenehno pripisujejo in določajo pomen v skladu s svojimi pragmatičnimi, osebnimi ali družbenimi nameni. Slednji so pogosto povezani z zahtevami lokalnih prebivalcev po zemljiški lastnini, ki je danes v Dhërmiju/Drimadesu in okolici predmet številnih debat in sporov.

LASTNINA

Po razpadu komunističnih režimov v Vzhodni Evropi in Aziji je pomen lastnine postal pomemben predmet antropološkega raziskovanja (Hann 1998: 18). Kompleksnost procesov denacionalizacije, privatizacije in vrnitve zemljiške lastnine je v Albaniji povzročila dvoumno razumevanje zemlje in lastnine,⁶ ki se razlikuje od pojmovanja v obdobju pred

⁶ Ker se prebivalci Dhërmija/Drimadesa v vsakdanjem pogovoru večinoma nanašajo na termine, kot

komunizmom. Preden opišem kompleksnost omenjenih procesov, naj opredelim nekatere koncepte, ki so ključnega pomena za nadaljnje razumevanje razprave.

Številni antropologi, katerih raziskave se nanašajo na Vzhodno Evropo (Kideckel 1992, 1995a, 1995b; Hann 1993a, 1993b, 1998; Verdery 1994, 2003; Abrahams 1996; de Waal 1996, 2005; Kaneff 1998, 2000, 2009; Pine 2004; Creed 1998, 1999; Meurs 2001; Lampland 2002, itd.), v svojih delih razpravljajo o različnih odzivih na denacionalizacijo in lastnino ter lastništvo koncipirajo s pomočjo različnih teoretskih stališč. Mnogi med njimi ugotavljajo, da je denacionalizacija izzvala številne spore in v postkomunističnih državah pospešila siromašenje ruralnih predelov (Verdery 2003: 13).

Lastnino opredelujem po Hannu (1998) in Verderyjevi (1998: 161), ki jo definirata kot skupek moči in ne pravic. Lastnina zajema »družbene odnose in organizacijo moči«, ki se združijo v družbenih procesih (Verdery 2003: 19). Družbeni odnosi poleg odnosov med posamezniki vključujejo tudi odnose moči, znotraj katerih posamezniki delujejo. Evolucija postsocialističnih režimov lastnine vključuje kompleksne interakcije med makrosistemskim poljem sil in medsebojnimi povezavami ljudi, ki so ujeti v to polje (Verdery 1998: 180).

V Albaniji je denacionalizacija vodila v dvoumne režime lastnine in kompleksne interakcije med močjo državnih mehanizmov ter posamezniki kot željenimi objekti moči, ki poustvarjajo pomen lastnine znotraj »primeža« državnih mehanizmov.⁷ Kljub temu da prebivalci Dhërmija/Drimadesa in občine Himarë/Himara ne upoštevajo državnega Zakona o zemljiščih, prav z nasprotovanjem in oporekanjem zakonu kot mehanizmu državne moči na neki način reproducirajo državno ideologijo. V skladu z Greenovo (2005: 124–125) razumem državno ideologijo kot »opredelitveno« in »legalistično«, ki se vriva skozi svoje politične, birokratske in ekonomske »zobe«. Prav zavračanje in nasprotovanje zakonom o zemljiščih in kompenzaciji zemlje je eden od načinov, s katerim domačini in povratniki reproducirajo državno ideologijo, ki jo živijo in poustvarjajo z vsakdanjimi praksami.

S procesom denacionalizacije so med vaščani Dhërmija/Drimadesa in okolice nastala nova razlikovanja in neenakosti. Vaščani jih oblikujejo ob rekonstrukciji svoje pripadnosti oz. lokalnosti, ki se prepleta z individualno in tudi s kolektivno navezanostjo na zemljo. Proces vračanja zemljiške lastnine je torej spremenil odnose med vaščani in vplival na reprodukcijo lokalnosti in pripadnosti, odnos do dela ter nenazadnje na posameznikovo umestitev v prostor. V pričujoči razpravi ne iščem definicije lokalnosti in lastnine, temveč raziskujem njuno prehodnost in dvoumnost ter ugotavljam njune razsežnosti v »lokalnem« kontekstu.

so lastnina (idioktisia/pronë ali periousia), lastnik (idioktitis/pronar), zemlja (toka) ali posest (ktima), se v članku nanašam na omenjene termine.

⁷ Glej na primer dela Foucaulta (1979: 194); Navaro-Yashin (2002) o produkciji države v javnem življenju v Turčiji; diskusijo Greenove (2005: 124–125) o cinizmu do države na grško-albanski meji.

ZEMLJA/KTIMA/TOKA

Glede na zgodovinske zapise naj bi bilo območje današnje Himarë/Himare ter Dhërmija/Drimadesa naseljeno že v obdobju antike. Tedaj so prebivalci razvili prve trgovske stike s prekomorskimi kraji in ljudmi. Zaradi erozivnosti terena in ekonomskih, političnih in družbenih sprememb so se skozi stoletja pogosto preseljevali tudi širom današnje južne Albanije, Grčije (Epir, Peloponez, otoki Kreta, Krf in Othonas) in Italije (Sicilija, Beneška Republika) (Winnifrith 2002). Med 14. in 15. stoletjem je bil velik del ozemlja današnje Albanije pod osmansko oblastjo. Izjema so bili le nekateri kraji v pokrajini Mirdita na severu in nekateri kraji na jugu Albanije (Himarë/Himara, Dhërmi/Drimades, Saranda, Delvina, Gjirokastra in deloma tudi Korča), kjer so prebivalci v zameno za plačilo davkov uspeli obdržati avtonomijo, lokalno samoupravo, »tradicionalno pravo« in religijo (Rusha 2001). Prebivalci Dhërmija/Drimadesa in drugih vasi občine Himarë/Himara so obdržali pravico do zemljiške lastnine, ki je poleg hiše in majhnega vrta vključevala tudi kmetijsko zemljišče in/ali pašnike in/ali oljčne nasade in/ali manjše gozdne posesti, ki so bili navadno nekoliko oddaljeni od njihovega bivališča. Medtem ko so hišo in kmetijsko površino dedovali po načelih deljenega dedovanja (v primeru enega dediča je ta podedoval vse, v primeru več dedičev pa je eden dobil hišo, drugi pa deleže zemlje), so pašnike, oljčne nasade in manjše gozdne posesti dedovali po načelu nedeljenega dedovanja (vsem moškim v posamični patrilineji⁸ (*soi/fis*) je posest pripadla skupaj). Teoretično naj bi torej v preteklosti zemljo dedovali le moški potomci. Kljub temu je znanih nekaj primerov, ko je žena v moževo družino z doto prinesla tudi zemljo ali očetovo hišo, če v njeni družini ni bilo sinov ali če so imeli moževi starši veliko moških potomcev in/ali malo lastnine. V preteklosti, še posebno pred obdobjem komunizma, so znotraj vasi prevladovala endogamne poroke, ki so temeljile na predporočnih dogovorih dveh patrilinej. Odločitve so odražale željo po ohranitvi lastništva zemlje v vasi in krščanske religije na širšem območju (Gregorič Bon 2008a: 91–92).

Z nacionalizacijo lastnine in ustanavljanjem kmetijskih zadrug v obdobju komunizma (1945) je Dhërmi/Drimades leta 1957 postal del kmetijske zadruge. Zemlja, ki je bila pred tem last posameznih lastnikov in patrilinej, je s tem postala del državnih zadrug. Zadružni sistem je prinesel številne infrastrukturne novosti, kot na primer vodovodno in električno napeljavo, širitev in nasipavanje obdelovalnih površin. Po letu 1980 so tudi zasebne hiše postale del zadružne lastnine. Nekatere med njimi (predvsem nenaseljene) so uporabljali za javne namene, medtem ko so v drugih lahko še naprej bivali nekdanji lastniki. Komunistična partija je v vas naselila nekatere družine in mlade pare iz drugih delov Albanije. Delovali so kot javni delavci, na primer učitelji, zdravniki, policisti, itd. Številni mladi so zaradi boljših možnosti izobraževanja zaprosili za državno dovoljenje za selitev v glavno mesto Tirana ali pa v bližnje obmorsko mesto Vlora. Po končanem študiju so si mnogi v teh mestih našli zaposlitev, se pozneje poročili in se ustalili s svojimi

⁸ Patrilinejski potomci si delijo skupnega prednika in drugo krvno ali fiktivno sorodstvo, ki se je s procesi asimilacije vključilo v potomsko linijo (Seremetakis 1991: 25).

družinami. S tem so se poročne vezi vaške družbe spremenile, med njimi niso več prevladovala poroke znotraj vasi, temveč zunaj nje.

Leto dni po padcu komunističnega režima (1990) je vlada Republike Albanije sprejela Zakon o zemljiščih št. 7501 (gl. Gregorič Bon 2008a: 220–227). Zemljo, ki je bila v času komunizma skupna lastnina in so z njo upravljale zadruga, so v enakih delih razdelili med člane zadruga. Vsak nekdanji član zadruga naj bi dobil svoj del zemljišča, njegovo velikost pa naj bi določala le skupna velikost zemljišč, s katerimi je upravljala posamezna zadruga.⁹ Omenjeni zakon je med prebivalci Dhërmija/Drimadesa, Himarë/Himare kot tudi drugih območij, kjer so v obdobju osmanskega osvajanja uspeli ohraniti avtonomijo, povzročil številna nesoglasja. Zaradi omenjenih preseljevanj med letoma 1960 in 1970, ki jih je vsilila državna oblast, se je struktura prebivalstva v vasi namreč občutno spremenila. Po letu 1990 in odprtju državnih meja se je precej domačinov, ki so v komunističnem času delali v zadrugah ali pa so se preselili v mesta, izselilo v Grčijo. Mnogi se v Dhërmi/Drimades niso več vrnili, drugi pa so se v obdobju zadnjih petih let začeli vračati v rojstno vas. Tako danes v vasi živi večje število povratnikov¹⁰ kot pa tistih vaščanov, ki so tam živeli v obdobju komunizma in delali v kmetijski zadrugi. Ker večina povratnikov ni bila vključena v zadrugo, niso postali lastniki zemlje. Zaradi tega se je Skupnost Himariotov skupaj z občinskimi veljaki v Himarë/Himari ter njenimi domačini odločila, da Zakona o zemljiščih ne upošteva in problematiko razreši na »svoj način«, in sicer tako, da zemljo vrnejo lastnikom iz obdobja pred komunizmom.

Leta 2004 je vlada sprejela še Zakon o povračilu in nadomestilu lastnine št. 9235, s katerim naj bi poplačali nekoč razlastnjenjene fevdalne družine v Albaniji, ki so imele pred obdobjem komunizma v lasti zemljišča v Tirani. Ker so ta zemljišča sedaj v glavnem v javni rabi, je vlada odločila, da jih bo nadomestila z obalnimi zemljišči na območju občine Himarë/Himara, ki so po mnenju sedanje politične elite v državni lasti. Medtem ko je na eni strani Zakon o povračilu in nadomestilu lastnine utišal spore in nesoglasja med posameznimi patrilinijami v vasi, je na drugi strani vodil v številne spore in nesoglasja med lokalno skupnostjo in vladajočo politično elito.

OPREDELJEVANJE »LOKALNEGA«

Začetki razvoja turizma na obali Dhërmija/Drimadesa segajo v leto 1960, ko je komunistična delavska partija Albanije na temelju nacionalizacije zasebne lastnine in zemljišč obnovila in spremenila namembnost nekaterih starejših stavb v vasi in zgradila

⁹ Za podrobnejši opis procesa denacionalizacije v Albaniji glej: Müller in Sikor (2006); Hagedorn (2002: 8–10); Cungu in Swinnen (1999); de Waal (1996).

¹⁰ Po besedah Kristine Toplak v literaturi, ki se ukvarja s študijami migracij, »povratništvo' ni prostorsko in časovno enotno opredeljeno« (2004: 39). Povzemajoč nekatere avtorje Toplakova opredeljuje povratne migrante kot tiste posameznike, »ki zapustijo določen prostor za nek določen čas in se kasneje vrnejo« (2004: 38). Za podrobnejšo opredelitev pojmov povratniki, povratništvo in povratne migracije glej tudi Lukšič-Hacin (2006).

hotel, imenovan *Hotel Dhërmiu*,¹¹ vladno vilo, med domačini znano kot vila tou Enveri,¹² ter delavski tabor ali *Kampi i Punëtoreve*.¹³ Medtem ko so v taboru počitnikovali člani Komunistične zveze delavcev, je bila vladna vila namenjena letovanju tedanje politične elite. Po propadu komunističnega režima, kolapsu piramidnih investicijskih shem leta 1997 in ekonomski krizi, ki je pripeljala v popolno izgubo državnega nadzora, so *Hotel Dhërmiu* oropale in opustošile tolpe, ki so v tedanjem brezpravnem času vlamljale v stavbe v lasti komunistične delavske stranke in jih uničevale. Ohranila se je le vladna vila, ki je danes poleg razpadajočega *Hotela Dhërmiu* še vedno v državni lasti.

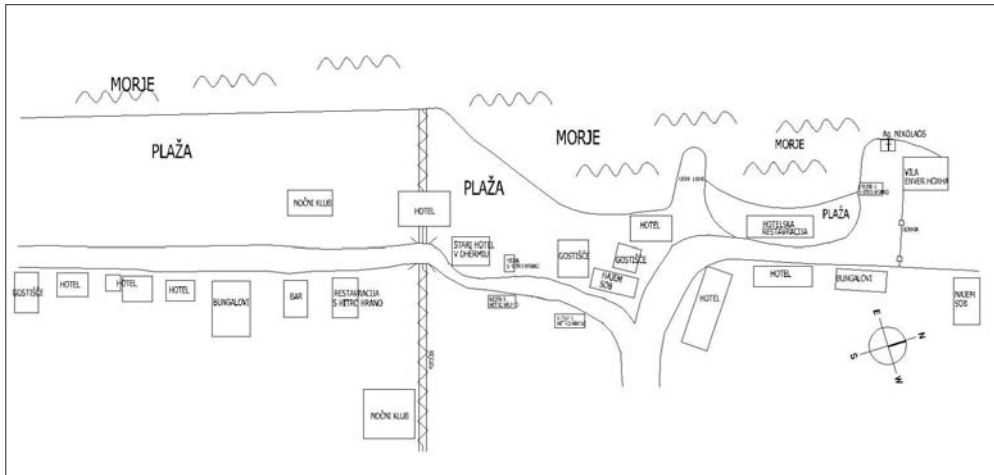
Nekaj let po propadu komunističnega režima in na začetku postopka privatizacije zemljišč so državne stavbe in zemljišča po dogovoru prodali posameznikom, ki so prihajali iz drugih krajev Albanije. Po letu 1997 in še zlasti po letu 2000, ko so območje Himarë/Himara uradno priznali kot občino in obnovili magistralno cesto če gorski prelaz Llogara, se je število turistov in turističnih storitev na tem območju občutno povečalo. Lastniki iz drugih delov Albanije so na obali Dhërmija/Drimadesa zgradili devet stavb: v njih so gostišča, sobe, bungalovi, diskoteka in manjši hotel. Razen hotela vsi ti objekti ležijo severno od potoka Potami (beseda tudi pomeni »potok«), ki prečka obalo Dhërmija/Drimadesa in se izliva v morje. Domačini so turistične objekte, predvsem na južni strani potoka, začeli graditi po letu 2000. Postavili so devet objektov, med njimi gostišča, majhne hotele, bungalove, restavracijo s hitro hrano in nočni klub. Med lastniki »lokalnih« turističnih objektov prevladujejo povratniki ali pa tisti izseljenci, ki med letom živijo v Grčiji. Medtem ko trije med njimi večino leta preživijo v Grčiji in se na vaško obalo vrnejo le v poletnih mesecih, drugi trije živijo v večjih albanskih mestih, kot sta Vlora in Tirana, in se v vas vrnejo le v poletnih mesecih. Zadnji trije lastniki ves čas živijo v vasi, a pogosto potujejo v Grčijo, da obišejo svoje otroke, zdravnika ali uredijo upravne zadeve.

Ko je Kosta leta 1959 dopolnil 15 let, je komunistično stranko zaprosil za preselitev v Tirano, kjer se je vpisal v srednjo šolo. Tam je spoznal svojo bodočo ženo Ariadne, ki izvira iz ene od vasi v okolici Sarande, kjer živi grška manjšina. Po končani šoli sta se Kosta in Ariadne poročila in zaposlila v Tirani, kjer sta si ustvarila družino in tam živela vse do propada komunističnega režima. Pozneje sta se skupaj z družino izselila v Grčijo, nato pa sta se leta 2003 po nekaj letih tamkajšnjega življenja in dela vrnila v Dhërmi/Drimades. Odločila sta se, da na t. i. »lokalni strani« vaše obale zgradita restavracijo. Na moje vprašanje, zakaj sta se vrnila v vas, je Kosta odgovoril: »Ker imam tu zemljo in nekaj pomenim. Vse življenje sem delal za druge ljudi, sedaj pa vendarle delam zase in za prihodnost svojih otrok.« S podobnimi besedami so razloge za vrnitev opisali tudi drugi povratniki in pogosto primerjali svojo zemljo z »banko«. Ko se je Kosta vrnil v vas, je od bratranca Andree (sina brata Kostovega očeta), ki je na skupnem obrežnem zemljišču pred letom dni postavil bar, zahteval vračilo pravice do rabe polovice (t. j. 2.000 kvadratnih metrov) zemljišča. Podobno kot Kosta se je tudi Andrea v najstniških letih zaradi boljših

¹¹ »Hotel Dhërmi« v albanskem jeziku.

¹² »Enverjeva vila« v lokalnem grškem narečju.

¹³ »Delavski kemp« v albanskem jeziku.

Slika 1: Turistični objekti na obali Dhërmija/Drimadesa leta 2005. Medtem ko se na severni (desni) strani nahajajo turistični objekti lastnikov, ki prihajajo iz drugih krajev Albanije, se na južni (levi) strani nahajajo objekti lastnikov, ki so rojeni v vasi Dhërmi/Drimades. Avtorja: Janez Gregorič in Nataša Gregorič Bon.

možnosti izobraževanja odselil iz vasi. Po končani šoli v Vlora se je poročil z muslimanko, ki prihaja iz Vlore. Leta 1991 se je z družino izselil v Grčijo. Po devetih letih sta se vrnila v Dhërmi/Drimades, kjer sta na obrežju vasi skupaj s sinovoma, ki med letom živita v Grčiji in se vsako poletno sezono vrneta v vas, zgradili bar. Kosta in Andrea sta se zaradi Kostove zahteve po vrnitvi zemljišča sprla, saj je Andrea menil, da se je v vas vrnil prvi in naj bi zemlja zato pripadla njemu. Ker v obdobju komunizma nihče od njiju ni delal v vaški zadruzi, nihče tudi ni imel uradne pravice do lastništva obrežnega zemljišča. Ker je po Kostovem mnenju večina vaščanov vedela, da obrežna zemlja pripada njuni skupni patriliniji in ne le Andrei, je Andrea nazadnje podrll svoj bar in polovico zemlje vrnil Kosti, na drugi polovici pa je nanovo postavil svoj bar. Kosta in njegov sin Archilea, ki se je leta 2004 vrnil iz Grčije in se priselil k svojim staršem, sta na svoji polovici obrežne zemlje zgradila restavracijo. Idejo za gostinsko dejavnost sta po svojih besedah dobila v Grčiji, od koder sta tudi pripeljala določene pripomočke, na primer aparate za kuhanje kave, pripravo mlečnih napitkov in druge. Slabi odnosi med Kosto in Andreo so se nato nadaljevali. Kostova žena Ariadne se je pogosto pritoževala nad Andreino brezbriznostjo ter neodgovornostjo in pri tem poudarjala, da je Andrea na vrtu za njuno restavracijo, ko je tam imel svoj bar, odlagal prazne steklenice in druge odpadke. Po njenem pričevanju sta morala s Kosto vložiti veliko truda in energije, da sta odstranila steklo in drugo nesnago in na tem mestu uredila vrt, kjer danes gojita večino zelenjave za potrebe restavracije. Ariadne je pogosto kritizirala tudi Andreino ženo, češ da je Lena in brez pravih delovnih navad, saj naj ne bi nikoli delala v baru tako kot Ariadne v restavraciji. S poudarjanjem svojega dela na vrtu, svoje marljivosti in odgovornosti za restavracijo je Ariadne vzpostavljala svojo

identiteto in pripadnost svojemu zemljišču in hkrati tudi vasi. Ker ni rojena v Dhërmiju/Drimadesu, nima spominov na vas in zato svojo lokalnost in občutek, da prihaja »iz kraja«, opredeljuje na temelju svojega dela in skrbi za vrt in restavracijo. Ko kritizira Andreino neodgovornost in razmejuje med seboj in Andreo ter njegovo ženo oz. »drugim«, poudarja svojo in Kostovo skrb za restavracijo, njun vrt in okolico ter poudarja »pravilno« upravljanje restavracije. Nekoliko bolj zadržano tudi Kosta kritizira Andreino neodgovornost in neloyalnost do sorodnikov. Pogosto je pripomnil, da oba izhajata iz ene patrilinije in naj bi si zato pomagala in med seboj sodelovala in se ne prepirala. Podobno kot Kosta in Ariadne sta tudi Andrea in njegova žena na razmejevanju med seboj in »drugim« vzpostavljala občutek lokalnosti oz. pripadnosti. Pri tem sta poudarjala delo in trud za ponovno postavitev bara, odgovornost in uspešno upravljanje in na tem vzpostavljala občutek premoči, saj je njun bar bolj dobičkonosen kot Kostova restavracija.

Po nekaj mesecih, ko so občinski veljaki v Himarë/Himari odločili, da ne bodo upoštevali Zakonov o zemljiščih ter povračilu in nadomestilu lastnine in ju dopolnili na »svoj način«, so zemljišča začeli registrirati. Registracija temelji na verifikaciji oporok in drugih dokumentov, ki segajo še v obdobje otomanske uprave. Večina domačinov hrani omenjene dokumente v osebnih arhivih, prav tako pa se podatki o velikosti zemljišč nahajajo tudi v zemljiških knjigah iz časa otomanske uprave, ki so sedaj shranjene v nacionalnih arhivih v Vlora ali Tirani. S predložitvijo oporoke in izpisa iz zemljiške knjige na pristojnem oddelku na občini v Himarë/Himari posameznik pridobi ustrezne dokumente, ki potrjujejo zemljiško lastnino, ali pa gradbeno dovoljenje za gradnjo hiše v vasi ali turističnega objekta na obali. Tako je leta 2005 Kosta s pismom svojega deda registriral 4.000 kvadratnih metrov obalnega zemljišča in tako skupaj z Andreo pridobil gradbeno dovoljenje za gradnjo restavracije in bara. Takrat se je odnos med Kostom in Andreo postopoma izboljšal. Ko je Kosta zaradi zamujenega plačila električne energije ostal brez elektrike, mu je Andrea ponudil dostop do svoje napeljave. Od tedaj sta si Kosta in Andrea pomagala pri vodenju storitev na obali. »Rajši sodelujem s težavnim sosedom, kakor pa da pustim državi, da mi vzame zemljo,« je pojasnil Kosta njun nenadni preobrat. Z registracijo in vračanjem zemljišč so se vzpostavile razlike in razmejevanja med lokalnimi lastniki, med katerimi prevladujejo povratniki, in med tistimi lastniki, ki prihajajo iz drugih krajev Albanije. Kdo je lastnik zemljišča in kdo ne, je postalo nejasno, premakljivo in pogojljivo. Številni lastniki, ki prihajajo iz različnih krajev v Albaniji, pojmujejo svoje delo kot osrednji del lastniške identitete in opredeljujejo nakup zemlje od državnih avtoritet kot nekaj, kar jih opredeljuje za »prave« lastnike. V nasprotju z njimi pa lokalni lastniki turističnih objektov in povratniki zemljo razumejo kot nekaj, kar jih povezuje z njihovimi predniki. »To je zemlja naših dedov,« je ena od pogostih lokalnih zahtev po zemljiški lastnini. Pri tem se spominjajo trgovanja svojih dedov z grškimi otoki in s celino ter z Italijo, ki je potekalo vse do obdobja komunizma. Kosta se je na primer pogosto spominjal zgodbe o nekoč pomembnem vaškem pristanišču Jaliskari, ki se nahaja na severozahodni ali t. i. »tujci« strani potoka Potami. Pred komunizmom so bile lastnice pristanišča nekatere premožne patrilinije, ki so imele tam zasidrane svoje ladje. Kosta in večina drugih lokalnih lastnikov so se pogosto pritoževali, da so »tujci« oz. lastniki iz drugih krajev Albanije »ukradli« zemljo, ki je

nekoč pripadala posameznim vaškim patrilinijam. Lokalni lastniki opredeljujejo »tujce« kot »neprave« lastnike zemljišč, saj glede na njihove opredelitve ne prihajajo »iz kraja« in zato ne pripadajo vaškemu prostoru. V nasprotju s »tujimi« lastniki, ki jih umeščajo »zunaj kraja«, se povratniki opredeljujejo kot »iz kraja« in pri tem pogosto poudarjajo vez do zemlje, ki jim pripada po prednikih, avtonomijo območja, trgovske stike prednikov s kraji in z ljudmi v današnji Grčiji in Italiji. Prav tako pa številni povratniki poudarjajo svojo možnost prostega prehajanja albansko-grške meje ter drugih schengenskih meja, ki so za večino drugih prebivalcev Albanije težko prehodne. Z nekdanjimi potovanji prednikov in s sedanjimi potovanji v Grčijo lokalni lastniki oz. povratniki poudarjajo kozmopolitstvo in ga opredeljujejo kot enega temeljnih dejavnikov lokalne pripadnosti.

Da bi se zoperstavili zakonoma o zemljiščih ter povračilu in nadomestilu lastnine, so leta 2005 in 2008 Skupnost intelektualcev v Himarë/Himara (številni med njimi živijo v Grčiji ali pa v ZDA) in Skupnost Himariotov z občino Himarë/Himara organizirali panhimariotsko konferenco. Na dveh konferencah so lokalni intelektualci, izseljenci, ki izvirajo iz ene od vasi v občini, in povratniki razpravljali o današnjem in prihodnjem razvoju občine, pri čemer so še posebej poudarili turizem in zemljiško lastnino. Na konferenco so bili poleg domačinov povabljeni številni mediji, kot so televizija in časopisne hiše, leta 2008 pa so gostili celo predsednika Republike Albanije, Bamirja Topija. Kljub opisanim naporom se spori med domačini in politično elito nadaljujejo. Leta 2008 (v februarju in avgustu) so domačini organizirali protestni shod v Himarë/Himari in zahtevali »vrnitev zemljiške lastnine in uveljavitev neodvisnosti območja« (iz poročila lokalnega časopisa *Himara*, ki izhaja v grškem jeziku). Leta 2006 so člani Skupnosti lokalnih intelektualcev in Skupnosti Himarë/Himara pripravili spletno stran (www.himara.eu), ki ponuja splošne podatke in informacije o vaseh Himarë/Himare, njihovi zgodovini, turističnih značilnostih in ponudbi ter na blogu omogoča diskusije o trenutnih zemljiških sporih in protestih (<http://himarablog.blogspot.com/search/label/Prona>). Spletne informacije so v albanskem, grškem in angleškem jeziku. Na spletnih straneh si je mogoče ogledati turistični vodnik z informacijami o različnih turističnih storitvah v občini, predstavitev zgodovine območja, ki poudarja njegovo neodvisnost, nekdanje trgovske stike z Grčijo in Italijo ter pravoslavno religijo, s katero domačini vzpostavljajo raznolikost in neodvisnost »regije« Himarë/Himara. Zdi se, da na eni strani lokalne zahteve za vzpostavitev neodvisne regije premoščajo trenutne meje in razmejevanja, medtem ko na drugi generirajo in redefinirajo pomen lokalnosti. Številni lokalni intelektualci, domačini in povratniki povezujejo in umeščajo spletni prostor svoje »regije« v Evropsko unijo, ki jo razumejo kot priložnost za okrepitev regionalne neodvisnosti, ki naj bi po njihovem mnenju pomagala pri reševanju zemljiških sporov.

LOKALNOST IN LASTNINA

V članku opisujem, kako povratniki rekonstruirajo lokalnost ter pripadnost in s tem utrjujejo svojo navezanost na kraj in zemljo, zagotavljajo zemljiško lastnino ter vzpostavljajo lastniško identiteto. Povratniki, ki so v vasi živeli sorazmerno malo časa,

z razpravljanjem o zemljiški lastnini, z registracijo zemlje, delom, upravljanjem in odgovornostjo za zemljo vzpostavljajo navezanost na zemljišče in vas.

Proces denacionalizacije je skupaj z drugimi dejavniki vplival na spremembo statusa zemlje iz kolektivne v ekonomsko. Kot so poudarili Kosta ter številni drugi domačini, jim zemljiška lastnina in upravljanje zemlje za turistične namene prinašajo ekonomsko dobrobit, zato jim zemlja pomeni dolgotrajno naložbo. Podobno kot ugotavlja Verdery (2003: 173–175) v eni od bolgarskih vasi, tudi v Dhërmiju/Drimadesu zemljiška lastnina prinaša odgovornost in neodvisnost domačinov in lokalne skupnosti. Medtem ko je bila v času komunizma zemlja del državne lastnine, delo pa kolektivno, sta danes oba neodvisna, pod nadzorom in upraviteljstvom zemljiških lastnikov.

V primerjavi s preteklostjo, ko so povratniki službovali pod nadzorom komunistične partije, pozneje v izseljeništvu pa pod nadzorom zasebnih podjetnikov ali državnih uradnikov, dandanes delujejo in upravljajo samostojno, za lastne koristi in koristi svojih družin. Zemljiška lastnina jim ne pomeni le ekonomskega, temveč tudi kulturni kapital in se odraža v tem, kar Verdery (2003: 178) pojmuje kot občutek premoči, ki ni le individualen, temveč tudi skupinski. V Dhërmiju/Drimadesu je občutek premoči pogosto povezan s procesi lastninjenja in z občutkom lokalnosti. Ko namreč Ariadne poudarja svoje delo in skrb za zemljo, poudarja tudi Andreino brezbriznost, slabo upravljanje zemlje in turističnih storitev in s tem razmejuje med seboj in »drugimi« ter vzpostavlja razlike med »dobrim« in »slabim« upravljanjem zemljiške lastnine. Na temelju konstrukcije »drugega« vzpostavlja občutek premoči tudi Andrea, ko poudarja dobro gospodarjenje in uspešno vodenje bara, ki prinaša boljši zaslužek kot Kostina restavracija. Občutek premoči je potemtakem nenehno premakljiv, kontekstualen in relacijski.

Etnografski primer nakazuje, da je kljub prehodu iz kolektivne v individualno zemljiško lastnino v tem okolju na neki način še vedno prisoten duh komunizma, saj politična elita skuša z normativnimi praksami obdržati prevlado in politično premoč. Kljub denacionalizaciji poudarja državno lastnino in se s tem, ko skuša prevzeti obrežni del območja Himarë/Himare, nagiba k njeni vrnitvi. Prav to med domačini vzbuja neso-glasja in odpor, kar se odraža v njihovih zahtevah po lastnini, v svojevrstni zavrnitvi reševanja problematike z zakonom o zemljiščih ter povračilu in nadomestilu lastnine. A vendar povratniki z upiranjem mehanizmom državne moči ne delujejo zunaj njih, saj so v svojem delovanju vselej taktično pollaščeni oziroma v primežu strategij državne moči. Kljub temu da z namenom upiranja proti izvedbi zakonov organizirajo razne strokovne posvete, na katerih kritizirajo njihovo neučinkovitost, iščejo številne rešitve in stremijo k medijski odmevnosti svojega problema (povabilo medijev in predsednika države), še vedno delujejo znotraj državnih mehanizmov in s tem generirajo avtoriteto in moč države, ki jo postavljajo nasproti sosednji državi, t. j. Grčiji, in nenazadnje supradržavi Evropski uniji.

V skladu z Gupto in s Fergusonom, ki opredeljujeta odpor kot način oblikovanja identitete subjekta (2001: 19), trdim, da je v Dhërmiju/Drimadesu odpor eden od načinov, s katerim domačini in povratniki rekonstruirajo lokalnost in pripadnost. Odpor spremeni subjekte in jih definira v razmejitvi z »drugimi« tako, da se subjekti sami s svojim vedenjem povežejo s svojimi lastnimi identitetami (ibid.). Ko povratniki nasprotujejo

državni moči in strategiji nacionalizacije obrežnega dela vasi, vzpostavljajo lokalnost, ki jo opredeljujejo v nasprotju s tujostjo in z albanskostjo. V neprestanem razpravljanju in opredeljevanju lokalnosti vzpostavljajo različnost svojega območja, ki ga v današnjem procesu širjenja Evropske unije skušajo umestiti v »Evropo« kot imaginarno entiteto (Gregorič Bon 2008b: 83–105). Potemtakem sporni proces denacionalizacije ni prinesel zgolj odpora domačinov in povratnikov, temveč je vplival tudi na rekonstrukcijo skupinske pripadnosti oz. lokalnosti ter na ponovno opredeljevanje prostora, zemlje in lastnine v Dhërmiju/Drimadesu in Himarë/Himari nasploh.

V etnografskem primeru je prav tako prikazano, kako povratniki nenehno opredeljujejo »lokalno« in »tuje« ter ju razmejujejo, v razlikovanju med »lokalno« in »tuje« stranjo obrežja pa lokalnost umeščajo na obalni prostor. S tovrstnim razlikovanjem in razmejitvami domačini in povratniki ustvarjajo svojo lokalnost in »ukoreninjenost« v kraj, ki jo potrjujejo in hkrati utrjujejo z diskurzi o preteklosti. Ko Kosta in drugi vaščani poudarjajo nekdanjo navezanost na zemljišča, ki so dandanes v lasti prišlekov iz drugih krajev Albanije, rekonstruirajo svojo »ukoreninjenost« v zemljo. Z nekdanjimi in s sedanjimi potovanji in selitvami v Grčijo in nazaj ter s poudarjanjem svoje možnosti potovanj povratniki poustvarjajo ukoreninjenost, zemljiško lastnino in občutek lokalnosti. Ta pa ne temelji zgolj na t. i. »koreninah« domačinov in povratnikov v rojstnem kraju, temveč tudi na njihovih »poteh« v rojstni kraj in iz njega.

SKLEP

V prispevku opisujem procese denacionalizacije zemljiške lastnine ter z njimi povezane spremembe vrednot in vrednih stvari v postkomunistični Albaniji ter pojasnjujem, kako so te spremembe vplivale na reorganizacijo družbenih odnosov v Dhërmiju/Drimadesu. Z implementacijo zakonov o zemljiščih ter povračilu in nadomestilu lastnine je v vasi prišlo do sporov tako med sorodniki kot tudi med drugimi vaščani. Lokalna implementacija zakonov je vplivala na rekonstrukcijo družbenih in prostorskih razlikovanj, prevladali so tisti posamezniki, ki temeljijo na »deljeni« lokalni identiteti. Tako so se porajale razlike in razmejevanja med povratniki, ki prihajajo iz Dhërmija/Drimadesa in drugih vasi občine Himarë/Himara, ter priseljenci, ki so se v vas preselili iz drugih krajev Albanije.

V članku prikazujem različna vrednotenja zemlje in lastnine, ki so odvisna od posameznikovega rojstnega kraja. Zemljišče in zemljiška lastnina imata za lastnike turističnih storitev, ki so se v vas preselili iz drugih krajev Albanije, le ekonomsko vrednost, na kateri konstruirajo lastniško identiteto in občutek prevlade. Za lokalne lastnike oz. povratnike pa zemljišče in lastnina po mnogih desetletjih razlastnjenja odražata statuse lokalnosti in pripadnosti ter prevlade. Vrednost zemljišča in lastnine potemtakem ne temelji zgolj na ekonomski podstati, temveč tudi na rekonstrukciji sorodstvenih odnosov, zgodovine območja, njegove avtonomije in raznolikosti, na čemer povratniki vzpostavljajo t. i. »bivanje v vasi«.

Upravljanje z lastnino je odraz zgodovinsko naključnih, političnih, ekonomskih in družbenih odnosov tako v vasi, na območju kot tudi v celotni Albaniji. Lastnina je na eni strani postala ključni subjekt v procesih konstrukcije in rekonstrukcije družbenih odnosov, lokalnosti in opredelitve prostora. Lokalnost se implicitno nanaša na kraj, ki na eni strani odraža občutek ukoreninjenosti in posameznikovo pripadnost, medtem ko na drugi združuje »bivanje-v-potovanju«, ko bi se izrazil Clifford (1997). Lastnina in lokalnost nimata samo enega pomena, ampak več kontekstualno soodvisnih in pogosto naključnih pomenov. V migracijskem Dhërmiju/Drimadesu ima lokalnost pomembno vrednost, saj odraža občutek »ukoreninjenosti« in je povezana z lastnino ter daje povratnikom občutek umeščenosti v vaški prostor, ki je oblikovan s selitvami in potovanji prebivalcev v Grčijo ter nazaj.

LITERATURA

- Abrahams, Ray (ur.) (1996). *After Socialism: Land Reform and Rural Social Change in Eastern Europe*. Providence in Oxford: Berghahn Books.
- Appadurai, Arjun (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Clifford, James (1997). *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge in Massachusetts: Harvard University Press.
- Creed, Gerald (1998). *Domesticating Revolution: From Socialist Reform to Ambivalent Transition in a Bulgarian Village*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Creed, Gerald (1999). Deconstructing Socialism in Bulgaria. *Uncertain Transition: Ethnographies of Everyday Life in Postsocialist World* (ur. Michael Burawoy in Katherine Verdery). Boulder: Rowman and Littlefield: 223–244.
- de Certeau, Michael (1988 [1984]). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Cungu, Azetain Johan F. M. Swinnen (1999). Albania's Radical Agrarian Reform. *Economic Development and Cultural Change* 47 (3): 605–619.
- Foucault, Michel (1979). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage.
- Gerschiere, Peter (2009). *The Perils of Belonging: Autochthony, Citizenship, and Exclusion in Africa and Europe*. Chicago in London: University of Chicago Press.
- Green, Sarah F. (2005). *Notes from the Balkans: Locating Marginality and Ambiguity on the Greek-Albanian Border*. Princeton: Princeton University Press.
- Gregorič Bon, Nataša (2008a). *Prostori neskladij: etnografija prostora in kraja v Dhërmiju/Drimadesu, južna Albanija*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Gregorič Bon, Nataša (2008b). »Where are We? In Europe or Albania?« Regionalism as

- Seen by the Local People in Dhërmi/Drimades of Southern Albania. *Dve domovini/ Two Homelands* 27: 83–105.
- Gupta, Akhil in James Ferguson (ur.) (2001 [1997]). *Culture, Power and Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham in London: Duke University Press.
- Hagedorn, Konrad (2002). The Political Economy and Institutional Evolution of Privatisation and Restructuring of Agricultural Land in Central and Eastern Europe. *Paper presented to the Regional Conference on Land Issues in Central and Eastern Europe and the CIS in Budapest, Hungary, April 3–6*.
- Hann, Chris M. (1993a). From Production to Property: Decollectivization and the Family-Land Relationship in Contemporary Hungary. *Man* 28: 299–320.
- Hann, Chris M. (1993b). Property Relations in the New Eastern Europe: The Case of Specialist Cooperatives in Hungary. *The Curtain Rise: Rethinking Culture, Ideology and the State in Eastern Europe* (ur. Hermine G. De Soto in David G. Anderson). Atlantic Highlands, N. J.: Humanities Press: 99–119.
- Hann, Chris M. (1998). Introduction: The Embeddedness of Property. *Property Relations: Renewing the Anthropological Tradition* (ur. Chris M. Hann). Cambridge: Cambridge University Press: 1–47.
- Kaneff, Deema (1998). Private Cooperatives and Local Property Relations in Rural Bulgaria. *Replika, special issue: Central European Hysteria* (English edition) 3: 161–171.
- Kaneff, Deema (2000). Property, Work and Local Identity. *Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers* 15, Halle, Germany.
- Kaneff, Deema (2009). Property and Transnational Neoliberalism: the Case of British Migration to Bulgaria. *Accession and Migration: Changing Policy, Society and Culture in an Enlarged Europe* (ur. John Eade in Yordanka Vakanova). London: Ashgate: 59–74.
- Kideckel, David (1992). Peasants and Authority in the New Romania. *Romania after Tyranny* (ur. Daniel Nelson). Boulder: Westview Press: 69–83.
- Kideckel, David (1995a). *East European Communities: The Struggle for Balance in Turbulent Times*. Boulder: Westview.
- Kideckel, David (1995b). Two Incidents on the Plains of Southern Transylvania: Pitfalls of Privatization in a Romanian Community. *East European Communities: The Struggle for Balance in Turbulent Times* (ur. David Kideckel). Boulder: Westview: 47–64.
- King, Russell in Julie Vullnetari (2003). *Migration and Development in Albania*. Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Sussex: Sussex Centre for Migration Research.
- Lampland, Martha (2002). The Advantages of Being Collectivized: Comparative Farm Managers in the Postsocialist Economy. *Postsocialism: Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia* (ur. Hann C. M.). London in New York: Routledge: 31–56.
- Lukšič-Hacin, Marina (ur.) (2006). *Spet doma? Povratne migracije med politiko, prakso in teorijo* (zbirka Migracije 11). Ljubljana: Založba ZRC.
- Mai, Nicola in Stephanie Schwandner-Sievers (2003). Albanian Migrations and New Transnationalisms. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 29 (6): 939–948.

- Meurs, Mieke (2001). *The Evolution of Agrarian Institutions: A Comparative Study of Postsocialist Hungary and Bulgaria*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Müller, Daniel in Thomas Sikor (2006). Effects of postsocialist reforms on land cover and land use in South-Eastern Albania. *Applied Geography* 26: 175–191.
- Navaro-Yashin, Yael (2002). *Faces of the State. Secularism and Public Life in Turkey*. Princeton: Princeton University Press.
- Pine, Frances (2004). Reproducing the House: Kinship, Inheritance and Property Relations in Highland Poland. *Distinct Inheritances: Property, Family and Community in a Changing Europe* (ur. Patrick Heady, Hannes Grandits, Richard Rottenburg, Burkhard Schnepel, Shingo Shimada). Halle studies in the anthropology of Eurasia No. 2. Münster: Lit Verlag: 279–295.
- Rusha, Spiro (2001). *Himara ne stuhitë e shekujve*. Tiranë: Shtëpia Botuese »ARBRI«.
- Seremetakis, Nadia C. (1991). *The Last Word. Women, Death, and Divination in Inner Mani*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Toplak, Kristina (2004). »Dobrodošli doma?« Vračanje slovenskih izseljencev v Republiko Slovenijo. *Dve Domovini/Two Homelands* 20: 35–51.
- Verdery, Katherine (1994). The Elasticity of Land: Problems of Property Restitution in Transylvania. *Slavic Reviews* 53: 107–109.
- Verdery, Katherine (1998). Property and Power in Transylvania's Decollectivization. *Property Relations. Renewing the Anthropological Tradition* (ur. Chris M. Hann). Cambridge: Cambridge University Press: 160–180.
- Verdery, Katherine (2003). *The Vanishing Hectare. Property and Value in Postsocialist Transylvania*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Vullnetari, Julie (2007). Albanian Migration and Development: State of the Art Review. *IMISCOE Working Paper* 18, September.
- Winnifrith, T. J. (2002). *Badlands – Borderlands: A History of Northern Epirus/Southern Albania*. London: Duckworth.
- de Waal, Clarissa (1996). Decollectivisation and Total Scarcity in High Albania. *After Socialism: Land Reform and Rural Social Change in Eastern Europe* (ur. Ray Abrahams). Oxford: Berghahn Books.
- de Waal, Clarissa (2005). *Albania Today: A Portrait of Post-Communist Turbulence*. London in New York: I. B. Tauris and Company.
- Werbner, Pnina (1999). Global Pathways: Working Class Cosmopolitans and the Creation of Transnational Ethnic Worlds. *Social Anthropology* 7 (1): 17–35.

SUMMARY

CONSTRUCTING LOCALITY AND PROPERTY IN DHËRMI/DRIMADES,
SOUTHERN ALBANIA

Nataša Gregorič Bon

This paper questions how the processes of property-making in the village of Dhërmi (official, Albanian name) or Drimades (local, Greek name) of postcommunist Albania create the notions of locality and belonging. In 1991, a year after the fall of communism the Law on Land came into power. The latter has brought many discordances and conflicts in the village, which has influenced on reorganisation of social relations, processes of local identifications, and the meaning of land and property. The paper illustrates how the returnees who own the tourist facilities on the village's coastal plain and the emigrants who are regularly returning to their natal village, negotiate, manage and contest their locality through which they seek to ensure their property and vice versa. When expressing their feelings of locality and belonging, the returnees and emigrants reconnects themselves to the ancestors and their land, create order to control their own labour, products and income and negotiate their sense of mastery. The value of land is not only economic, but it is tied to the reconstruction of the kinship relations, history of the village and its area, and its autonomy, based on which the returnees constitute their feeling of being "local" or "of the village". The article explores a very complex nature of these categorisations and questions how they are used by the people who present claims of owning places and belonging to them. In difference with Appadurai (1996) who sees locality as "primarily relational and contextual" rather than spatial the paper argues that spatiality is constitutive and constituting agent of the locality in Dhërmi/Drimades and vice versa. Locality is based on the villagers' sense of being "rooted" to the place, land and property. Endless negotiations of locality and land ownership constitute the meaning of place as not a bounded category but an endless process of continuous becoming. The sense of being "local" is continuously shifting as it is negotiated and managed in following peoples practical, personal or social goals. The latter are often related to claims for property and land ownership, which has become a subject of many heated debates nowadays.